

ชนิดและการกระจายของนกชายเลน ในอ่าวปัตตานี

Species and Distribution of Shorebirds in Pattani Bay

สมศักดิ์ บัวทิพย์ และ ธนากร จันทสุบรรณ

Somsak Buatip^{*} and Tanakorn Chantasuban

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla of University, Pattani Campus

Received : 17 March 2020

Revised : 15 May 2020

Accepted : 11 June 2020

บทคัดย่อ

ศึกษาชนิดและการกระจายของนกชายเลนใน 16 สถานี รอบอ่าวปัตตานีและพื้นที่ใกล้เคียง โดยมีสถานีในพื้นที่ที่เป็นหาดเลน นาเกลือ บึงน้ำเค็ม หาดทราย และป่าชายเลน การนับจำนวนด้วยกล้องสองตาและเทเลสโคป ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561-กรกฎาคม พ.ศ. 2562 พบนกในกลุ่มนกชายเลน 42 ชนิด ประกอบด้วยวงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม (Scolopacidae) 24 ชนิด วงศ์นกหัวโตและนกกระแต (Charadriidae) 10 ชนิด วงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ (Laridae) 6 ชนิด วงศ์นกโป่งวิด (Rostratulidae) และวงศ์นกตีนเทียน (Recurvirostridae) วงศ์ละ 1 ชนิด นกที่พบบ่อยมากมี 9 ชนิด นกที่พบบ่อยมี 7 ชนิด นกที่พบไม่บ่อยมี 12 ชนิด และนกที่หายากมี 14 ชนิด นกที่มีการกระจายในสถานีที่ศึกษามากที่สุด ได้แก่ นกเด้าดิน (Common Sandpiper) นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) นกทะเลขาเขียว (Common Greenshank) นกชายเลนบึง (Marsh Sandpiper) นกหัวโตทรายเล็ก (Lesser Sand Plover) และนกนางนวลแกลบเคราขาว (Whiskered Tern) ตามลำดับ พื้นที่ที่พบจำนวนชนิดนกมากที่สุดคือ หาดเลนบริเวณมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี หาดเลนบ้านรูสะมิแล และหาดเลนบ้านบางปลาหมอ ตามลำดับ นอกจากนี้ยังพบว่า ในพื้นที่ศึกษาพบนกที่มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) 3 ชนิด คือ นกอีก้อยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกนือทใหญ่ (Great Knot) และนกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) และสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT) 8 ชนิด คือ นกอีก้อยใหญ่ (Eurasian Curlew) นกปากแฉ่นหางดำ (Black-tailed Godwit) นกปากแฉ่นหางลาย (Bar-tailed Godwit) นกซ่อมทะเลอกแดง (Asian Dowitcher) นกนือทเล็ก (Red Knot) นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) นกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) และนกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper)

คำสำคัญ : อ่าวปัตตานี ; เขตน้ำขึ้นน้ำลง ; หาดเลน ; นกชายเลน ; เส้นทางการบินเอเซียตะวันออก – ออสเตรเลีย

Abstract

A study of species and distribution of shorebirds was conducted in 16 sites of Pattani Bay. Study habitats included salt marsh, mudflat, saltpan and water-coast. The shorebirds were counted by binoculars and a telescope from August 2017-July 2018. In this study, a total of 42 species were recorded: 24 species in Scolopacidae, 10 species in Charadriidae, 6 species in Laridae, 1 each in Rostratulidae and Recurvirostridae. Among the counted birds, 9 species were very common, 7 species common, 12 species uncommon and 14 species rare. The most widely distributed species was Common Sandpiper followed by Black-winged Stilt, Common Redshank, Common Greenshank, Marsh Sandpiper, Lesser Sand Plover and Whiskered Tern respectively. The habitat representing the highest number of species was the mudflat in Prince of Songkla University, followed by the Ban Rusamilae mudflat and Ban Bangplamo mudflat respectively. It also found that these areas harbored 3 endangered species (Far Eastern Curlew, Great Knot and Nordmann's Greenshank), and 8 near-threatened species (Eurasian Curlew, Black-tailed Godwit, Bar-tailed Godwit, Asian Dowitcher, Red Knot, Rufous-necked Stint Curlew Sandpiper and Malaysian Plover)

Key words : Pattani Bay ; intertidal ; mudflat ; shorebird ; East Asian – Australian Flyway

*Corresponding author. E-mail : somsak.bu@psu.ac.th

บทนำ

ระบบนิเวศชายฝั่งทะเลมีบทบาทสำคัญต่อชีวิต ประชากร และเศรษฐกิจของประเทศอย่างมาก ช่วยรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ป้องกันการกัดเซาะ และป้องกันชายฝั่งจากมรสุม นอกจากนี้ในบางพื้นที่ยังเป็นแหล่งแวะพักเพื่อสะสมอาหารของนกน้ำและนกชายเลนอพยพในฤดูหนาวหลายชนิด (Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning, 1999) สำหรับอ่าวปัตตานีเป็นพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์แห่งหนึ่งของประเทศไทย กล่าวได้ว่ามีความสำคัญทั้งในแง่นิเวศวิทยาและทรัพยากร รองรับการใช้ประโยชน์ต่างๆ ของมนุษย์ (Faculty of Humanities and Social Sciences and Faculty of Science and Technology, 2004) อ่าวปัตตานีมีสัตว์น้ำและสัตว์หน้าดินชุกชุมมาก โดยในอดีตมีการรายงานความหลากหลายของสัตว์หน้าดินเมื่อเปรียบเทียบกับพื้นที่อื่นๆ พบว่า ความหลากหลายของสัตว์หน้าดินสูงที่สุดในเขตแหลมมลายู และยังพบสัตว์หน้าดินขนาดใหญ่โดยเฉพาะโปลิคีตที่มีปริมาณสูงที่สุดเมื่อเทียบกับพื้นที่อื่นๆ เช่นกัน ทำให้สัตว์อื่นๆ ทั้งที่เป็นสัตว์น้ำและสัตว์บกที่มีความสัมพันธ์กันในห่วงโซ่อาหาร เชื่อมโยงความสัมพันธ์กันในลักษณะต่างๆ ส่งผลให้มียกชายเลนอพยพและนกน้ำจำนวนมากอพยพเข้ามาใช้พื้นที่บริเวณนี้ในฤดูอพยพเพื่อใช้เป็นแหล่งหากิน พักอาศัย และสร้างรังวางไข่ (Ruttanadukul & Ardsungnoen, 1985)

ในช่วงฤดูหนาวของทุกปีกลุ่มประชากรของนกชายเลนอพยพจำนวนมากนับล้านตัว (Howes & Bakewell, 1989) จากตอนเหนือของทวีปเอเชีย บริเวณแถบเขตทุนดราในไซบีเรีย และตอนบนของรัสเซีย บินอพยพลงได้มาในเส้นทางการบินเอเชียตะวันออก-ออสเตรเลีย (East Asian-Australasian Flyway) โดย Bamford *et al.* (2008) พบว่า มีนกชายเลนอพยพที่ใช้เส้นทางนี้ จำนวน 54 ชนิด สำหรับประเทศไทย พบ 65 ชนิด (Nabhitabhata, *et al.*, 2007) เฉพาะอ่าวไทยตอนในซึ่งเป็นหนึ่งในแหล่งพักพิงและอาศัยของนกชายเลนที่มีความสำคัญระดับนานาชาติ ในแต่ละปีรองรับประชากรของนกชายเลนเหล่านี้ ประมาณ 150,000 ตัว (Erftemeijer & Jugmongkol, 1999) Sripanomyom *et al.* (2011) รายงานนกชายเลนอพยพในพื้นที่นาเกลือ และระบบนิเวศอื่นๆ ตั้งแต่จังหวัดสมุทรสาครถึงจังหวัดเพชรบุรี พบ 36 ชนิด ส่วนในพื้นที่อื่นๆ ที่มีรายงานการศึกษาพบว่า ในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง จังหวัดตรัง พบ 20 ชนิด (Eve & Guigue, 1982) และในเขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี พบ 13 ชนิด (Paprawech *et al.*, 2017) เป็นต้น ในขณะที่อ่าวปัตตานีมีรายงานการศึกษาครั้งแรกเมื่อปี พ.ศ. 2529 พบนกชายเลนอพยพ 28 ชนิด (Ruttanadukul & Ardsungnoen, 1985) และมีการศึกษาเพิ่มเติมอีกครั้งในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2530-2536 พบนกชายเลนอพยพ 33 ชนิด (Ruttanadukul & Chaipakdee, 1987) แต่หลังจากปี พ.ศ. 2536-2561 เป็นระยะเวลา 25 ปี ยังไม่มีการศึกษาหรืองานวิจัยเกี่ยวข้องกับนกชายเลนอพยพในพื้นที่อ่าวปัตตานีอีกเลย ดังนั้นการศึกษานี้และการกระจายของนกชายเลนในอ่าวปัตตานีในครั้งนี้จึงมีความสำคัญอย่างมากเพื่อใช้ในการประเมินคุณภาพ และความสมบูรณ์ของพื้นที่ในปัจจุบันโดยใช้นกชายเลนเป็นดัชนีชี้วัด รวมทั้งประเมินสถานภาพของนกชายเลนแต่ละชนิดในปัจจุบันที่พบในอ่าวปัตตานี

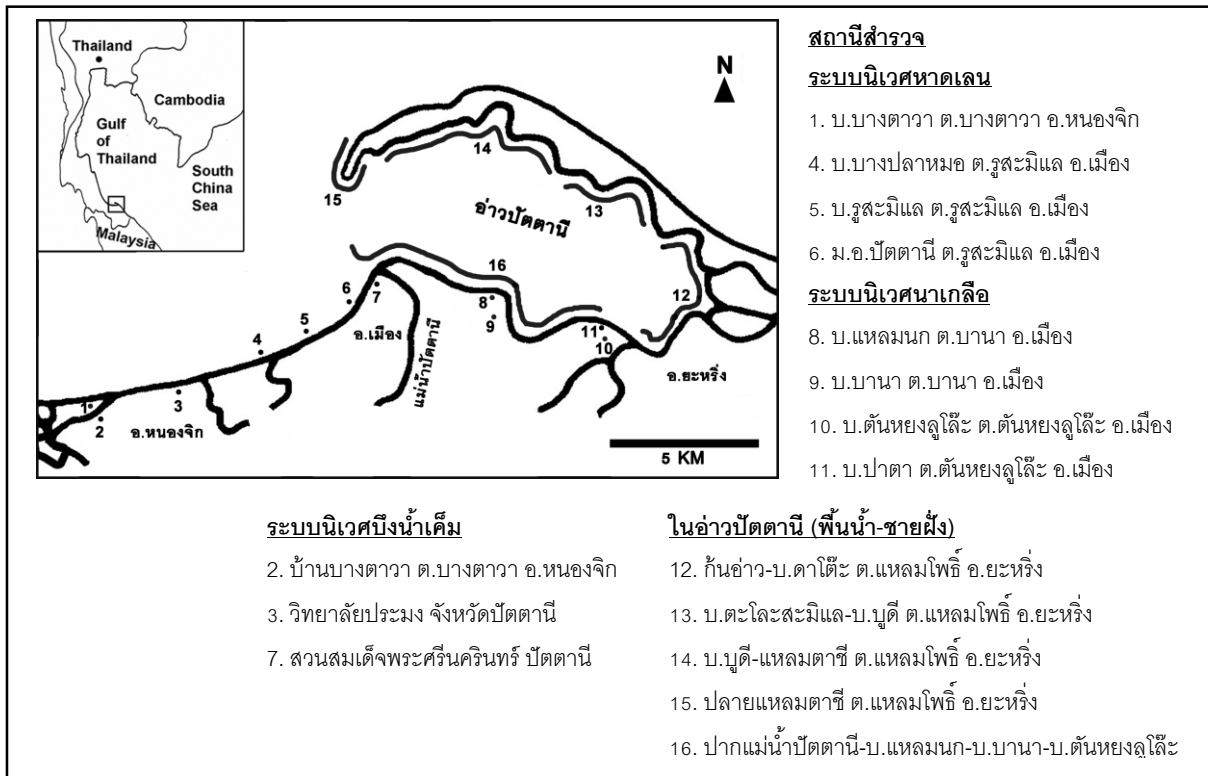
วิธีดำเนินการวิจัย

กลุ่มประชากรนกที่ทำการศึกษา

กลุ่มประชากรนกที่ทำการศึกษาในครั้งนี้ มีทั้งหมด 5 วงศ์ คือ วงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae วงศ์นกเป่ากูด Rostratulidae วงศ์นกตีนเทียน Recurvirostridae วงศ์นกหัวโตและนกกระแต Charadriidae และวงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ Laridae

วิธีการสำรวจ

นับจำนวนประชากรนกในกลุ่มเป้าหมายทุกชนิดที่ปรากฏ โดยการสำรวจตามจุดกำหนดในพื้นที่แหล่งหาอาหาร 4 ระบบนิเวศที่แตกต่างกัน คือ ระบบนิเวศหาดเลน ระบบนิเวศนาเกลือ ระบบนิเวศบึงน้ำเค็ม และในอ่าวปัตตานี (พื้นน้ำ-ชายฝั่ง) รวมทั้งหมด 16 พื้นที่ (ภาพที่ 1) โดยใช้กล้องสองตา (Binocular) และกล้องเทเลสโคป (Telescope) บันทึกข้อมูลชนิดนกและจำนวนตัวจากการพบเห็นตัวโดยตรง สำรวจเดือนละ 1 ครั้ง/แหล่งหาอาหาร ระหว่างเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2561-เดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2562 โดยจำแนกชนิดนกตามหนังสือ คู่มือคูนก หมอบุญส่ง เลชะกุล นกเมืองไทย (Nabhitabhata *et al.*, 2007)

ภาพที่ 1 แผนที่สถานีสำรวจนกชายเลนตามแหล่งอาหารในพื้นที่อ่าวปัตตานี

การวิเคราะห์ข้อมูล

ความชุกชุมหรือความถี่ของการปรากฏ (Frequency of species occurrence) ของนกแต่ละชนิด โดยวิธีของ Pettingill (1969)

$$\text{ร้อยละความถี่ของการปรากฏ} = \frac{\text{จำนวนครั้งของการพบนก} \times 100}{\text{จำนวนครั้งของการสำรวจทั้งหมด}} \quad (1)$$

โดยใช้เกณฑ์ในการแบ่งระดับความถี่สัมพัทธ์ของนกออกเป็น 5 ระดับ คือ

- 90–100 เปอร์เซ็นต์ หมายถึง พบบ่อยมาก
- 65–89 เปอร์เซ็นต์ หมายถึง พบบ่อย
- 31–64 เปอร์เซ็นต์ หมายถึง พบไม่บ่อย
- 10–31 เปอร์เซ็นต์ หมายถึง หายาก
- 1–9 เปอร์เซ็นต์ หมายถึง หายากมาก

ผลการวิจัย

จากการสำรวจนกชายเลนในอ่าวปัตตานีพบนกทั้งสิ้น 42 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ วงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม (Scolopacidae) 24 ชนิด รองลงมาคือ วงศ์นกหัวโตและนกกระแต (Charadriidae) 10 ชนิด วงศ์นางนวลและนกนางนวลแกลบ (Laridae) 6 ชนิด ในขณะที่วงศ์อื่นๆ พบวงศ์ละ 1 ชนิด (ตารางที่ 1)

IUCN Red List

พบว่า สถานภาพด้านการอนุรักษ์จากบัญชีแดงของสหภาพเพื่อการอนุรักษ์ธรรมชาติ (IUCN Red List version 2000-1) (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources, 2020) สามารถจำแนกสถานภาพชนิดพันธุ์ด้านการอนุรักษ์ของนกชายเลนในอ่าวปัตตานี ออกเป็น 4 กลุ่ม สถานภาพของชนิดพันธุ์ (ตารางที่ 1) ดังนี้

กลุ่มสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) 3 ชนิด คือ นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกนือทใหญ่ (Great Knot) และนกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) (ภาพที่ 2)

กลุ่มสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT) 8 ชนิด คือ นกอีโก้ยใหญ่ (Eurasian Curlew) นกปากแอนหางดำ (Black-tailed Godwit) นกปากแอนหางลาย (Bar-tailed Godwit) นกซ่อมทะเลอกแดง (Asian Dowitcher) นกนือทเล็ก (Red Knot) นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) นกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper) และนกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) (ภาพที่ 3)

กลุ่มสถานภาพไม่ถูกคุกคาม (LC) 30 ชนิด เช่น นกปากซ่อมหางพัด (Common Snipe) นกอีโก้ยเล็ก (Whimbrel) นกทะเลขาแดงลายจุด (Spotted Redshank) นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) นกทะเลขาเขียว (Common Greenshank) นกชายเลนบึง (Marsh Sandpiper) นกชายเลนน้ำจืด (Wood Sandpiper) นกชายเลนปากแอน (Terek Sandpiper) นกเด้าดิน (Common Sandpiper) นกพลิกหิน (Ruddy Turnstone) และนกในวงศ์นางนวลและนกนางนวลแกลบที่พบทุกชนิด

และกลุ่มสถานภาพข้อมูลไม่เพียงพอที่จะประเมิน (DD) มีเพียง 1 ชนิดเท่านั้น คือ นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover)

ตารางที่ 1 ชนิด สถานภาพด้านการอนุรักษ์ ตามฐานข้อมูลของ IUCN Red List สถานภาพความชุกชุม และการกระจายของนกชายเลนในพื้นที่อ่าวปัตตานี

วงศ์	ชนิด	ชื่อวิทยาศาสตร์	IUCN Red List	ความชุกชุม	การกระจายในพื้นที่สำรวจ
วงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae	นกปากซ่อมหางพัด Common Snipe	<i>Gallinago gallinago</i>	LC	หายาก	10
	นกอีโก้เล็ก Whimbrel	<i>Numenius phaeopus</i>	LC	พบบ่อยมาก	4,5,6
	นกอีโก้ใหญ่ Eurasian Curlew	<i>Numenius arquata</i>	NT	พบบ่อย	4,5,6
	นกอีโก้ตะโพกสีน้ำตาล Far Eastern Curlew	<i>Numenius madagascariensis</i>	EN	พบบ่อย	5,6
	นกปากแอนหางดำ Black-tailed Godwit	<i>Limosa melanuroides</i>	NT	พบบ่อย	6
	นกปากแอนหางลาย Bar-tailed Godwit	<i>Limosa lapponica</i>	NT	พบบ่อย	5,6
	นกซ่อมทะเลอกแดง Asian Dowitcher	<i>Limnodromus semipalmatus</i>	NT	หายาก	5,6,8
	นกทะเลขาแดงลายจุด Spotted Redshank	<i>Tringa erythropus</i>	LC	หายาก	1,5
	นกทะเลขาแดงธรรมดา Common Redshank	<i>Tringa totanus</i>	LC	พบบ่อยมาก	2,3,4,5,6,7,9,11,12,14
	นกทะเลขาเขียว Common Greenshank	<i>Tringa nebularia</i>	LC	พบบ่อยมาก	1,4,5,6,8,9,10,11,12,13
	นกชายเลนบึง Marsh Sandpiper	<i>Tringa stagnatilis</i>	LC	พบบ่อยมาก	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11
	นกชายเลนน้ำจืด Wood Sandpiper	<i>Tringa glareola</i>	LC	พบบ่อย	2,3,6,7,8,9,10,11,12
	นกชายเลนปากแอน Terek Sandpiper	<i>Xenus cinereus</i>	LC	พบบ่อย	4,5,6
	นกเด้าดิน Common Sandpiper	<i>Actitis hypoleucos</i>	LC	พบบ่อยมาก	1,3,4,5,6,7,8,9,10,11,12,13,14,15,16
	นกพลิกหิน Ruddy Turnstone	<i>Arenaria interpres</i>	LC	หายาก	6
	นกน้อทใหญ่ Great Knot	<i>Calidris tenuirostris</i>	EN	พบบ่อย	4,5,6
	นกน้อทเล็ก Red Knot	<i>Calidris canutus</i>	NT	พบบ่อย	5,6,9
	นกสตี้นท์คอแดง Rufous-necked Stint	<i>Calidris ruficollis</i>	NT	พบบ่อยมาก	1,4,5,6,8,9,10,11

วงศ์	ชนิด	ชื่อวิทยาศาสตร์	IUCN Red List	ความชุกชุม	การกระจายในพื้นที่สำรวจ
วงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae	นกตีนที่นิ้วยาว Long-toed Stint	<i>Calidris subminuta</i>	LC	พบบ่อย	3,4,5,8,9,10,11
	นกชายเลนปากโค้ง Curlew Sandpiper	<i>Calidris ferruginea</i>	NT	พบบ่อย	1,3,5,6,8,9
	นกชายเลนปากกว้าง Broad-billed Sandpiper	<i>Calidris falcinellus</i>	LC	พบบ่อย	4,5,6,8
	นกคอสั้นตีนไว Sanderling	<i>Calidris alba</i>	LC	หายาก	1,4
	นกทะเลขาเขียวลายจุด Nordmann's Greenshank	<i>Tringa guttifer</i>	EN	หายาก	8
	นกรัฟ Ruff	<i>Calidris pugnax</i>	LC	หายาก	8
วงศ์นกโป่งวิด Rostratulidae	นกโป่งวิด Greater Painted-snipe	<i>Rostratula benghalensis</i>	LC	หายาก	3,9,10
วงศ์นกตีนเทียน Recurvirostridae	นกตีนเทียน Black-winged Stilt	<i>Himantopus himantopus</i>	LC	พบบ่อยมาก	1,2,3,4,5,6,7,8,9,10,11,16
วงศ์นกหัวโตและนกกระแต Charadriidae	นกหัวโตสีเทา Grey Plover	<i>Pluvialis squatarola</i>	LC	พบบ่อย	4,5,6,8,10
	นกหัวโตหลังจุดสีทอง Pacific Golden Plover	<i>Pluvialis fulva</i>	LC	พบบ่อย	3,4,5,8,9,10,11
	นกหัวโตเล็กขาเหลือง Little Ringed Plover	<i>Charadrius dubius</i>	LC	พบบ่อย	1,3,4,5,8,9,10,11
	นกหัวโตชาดำ Kentish Plover	<i>Charadrius alexandrinus</i>	LC	หายาก	4,5,6
	นกหัวโตมลายู Malaysian Plover	<i>Charadrius peronii</i>	NT	หายาก	4,15
	นกหัวโตทรายเล็ก Lesser Sand Plover	<i>Charadrius mongolus</i>	LC	พบบ่อยมาก	1,3,4,5,6,8,9,10,11,15
	นกหัวโตทรายใหญ่ Greater Sand Plover	<i>Charadrius leschenaultii</i>	LC	พบบ่อย	1,3,4,5,10
	นกหัวโตหน้าขาว White-faced Plover	<i>Charadrius dealbatus</i>	DD	หายาก	15
	นกกระแตหัวเทา Grey-headed Lapwing	<i>Vanellus cinereus</i>	LC	หายาก	9
นกกระแตแต้แว๊ด Red-wattled Lapwing	<i>Vanellus indicus</i>	LC	พบบ่อย	14	
วงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ Laridae	นกนางนวลแกลบธรรมดา common Tern	<i>Sterna hirundo</i>	LC	หายาก	3,4,6,13,16
	นกนางนวลแกลบเล็ก Little Tern	<i>Sternula albifrons</i>	LC	พบบ่อยมาก	4,5,6,7,10,11,13,15,16

วงศ์	ชนิด	ชื่อวิทยาศาสตร์	IUCN Red List	ความชุกชุม	การกระจายในพื้นที่สำรวจ
วงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ Laridae	นกนางนวลแกลบหงอนเล็ก Lesser crested Tern	<i>Thalasseus bengalensis</i>	LC	หายาก	6,13
	นกนางนวลแกลบหงอนใหญ่ Great Crested Tern	<i>Thalasseus bergii</i>	LC	พบบ่อย	6,7
	นกนางนวลแกลบปากหนา Gull-billed Tern	<i>Gelochelidon nilotica</i>	LC	พบบ่อย	5,6,7,15
	นกนางนวลแกลบเคราขาว Whiskered Tern	<i>Chlidonias hybrida</i>	LC	พบบ่อย	1,3,4,5,6,7,9,13,15,16

หมายเหตุ DD - Data Deficient หมายถึง ข้อมูลไม่เพียงพอที่จะประเมิน

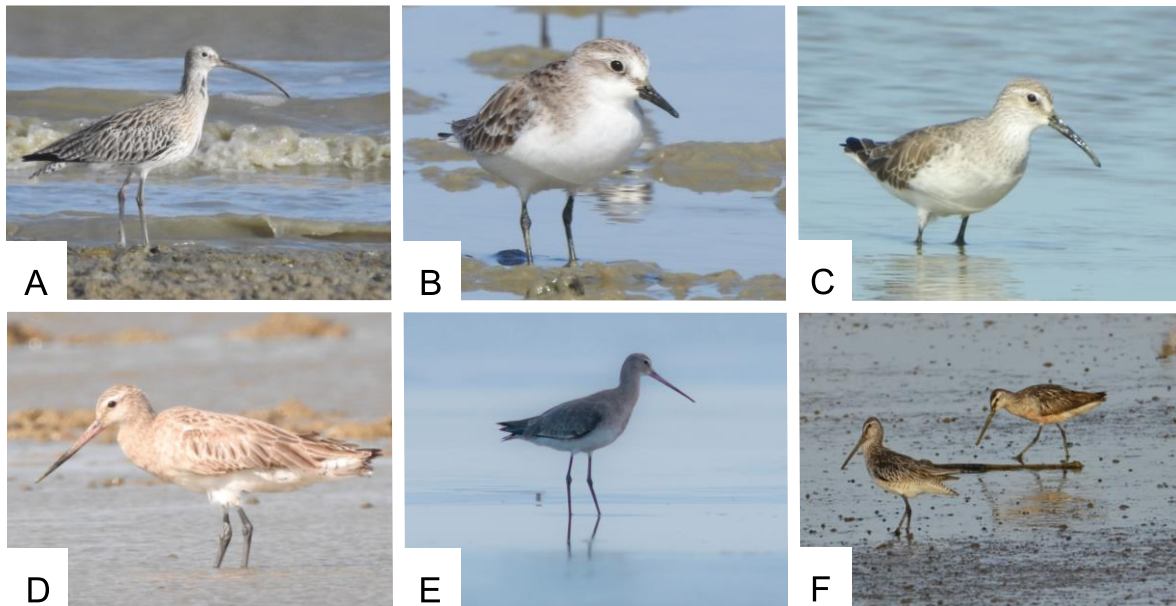
EN - Endangered หมายถึง ใกล้สูญพันธุ์

LC - Least Concerned หมายถึง ไม่ถูกคุกคาม

NT - Near Threatened หมายถึง ใกล้ถูกคุกคาม

ภาพที่ 2 นกชายเลน ในกลุ่มสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN- Endangered) ที่พบในพื้นที่อ่าวปัตตานี; A: นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew); B: นกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank); C: นกน้อทใหญ่ (Great Knot)

ภาพที่ 3 นกชายเลน ในกลุ่มสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT- Near Threatened) ที่พบในพื้นที่อ่าวปัตตานี;

A: นกอีโก้ยใหญ่ (Eurasian Curlew); B: นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint); C: นกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper); D: นกปากแฉ่นหางลาย (Bar-tailed Godwit); E: นกปากแฉ่นหางดำ (Black-tailed Godwit); F: นกช่อมทะเลอกแดง (Asian Dowitcher)

สถานภาพความชุกชุม

จากตารางที่ 1 การประเมินความชุกชุมหรือความถี่ของการปรากฏ (Frequency of species occurrence) ของนกแต่ละชนิด โดยวิธีของ Pettingill (1969) พบว่า สามารถแบ่งกลุ่มนกชายเลนตามสถานภาพความชุกชุมได้ 4 กลุ่มดังนี้

กลุ่มนกที่พบบ่อยมาก มี 9 ชนิด คือ นกอีโก้ยเล็ก (Whimbrel) นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) นกทะเลขาเขียว (Common Greenshank) นกชายเลนบึง (Marsh Sandpiper) นกเต้าดิน (Common Sandpiper)

นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) นกหัวโตทรายเล็ก (Lesser Sand Plover) และนกนางนวลแกลบเล็ก (Little Tern)

กลุ่มนกที่พบบ่อย มี 7 ชนิด คือ นกอีโก้ยใหญ่ (Eurasian Curlew) นกชายเลนน้ำจืด (Wood Sandpiper) นกสตี้นท์นื้ยาว (Long-toed Stint) นกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper) นกหัวโตหลังจุดสีทอง (Pacific Golden Plover) นกกระแตแต้แว้ด (Red-wattled Lapwing) และนกนางนวลแกลบเคราขาว (Whiskered Tern)

กลุ่มนกที่พบบ่อยมี 12 ชนิด คือ นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกปากแฉ่นหางดำ (Black-tailed Godwit) นกปากแฉ่นหางลาย (Bar-tailed Godwit) นกชายเลนปากแฉ่น (Terek Sandpiper) นกนือทใหญ่ (Great Knot) นกนือทเล็ก (Red Knot) นกชายเลนปากกว้าง (Broad-billed Sandpiper) นกหัวโตสีเทา (Grey Plover) นกหัวโตเล็กขาเหลือง (Little Ringed Plover) นกหัวโตทรายใหญ่ (Greater Sand Plover) นกนางนวลแกลบหงอนใหญ่ (Great Crested Tern) และนกนางนวลแกลบปากหนา (Gull-billed Tern)

และกลุ่มนกที่หายาก มี 14 ชนิด คือ นกปากซ่อมหางพัด (Common Snipe) นกซ่อมทะเลอกแดง (Asian Dowitcher) นกทะเลขาแดงลายจุด (Spotted Redshank) นกพลิกหิน (Ruddy Turnstone) นกคอสั้นตีนไว (Sanderling) นกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) นกรัฟ (Ruff) นกโป่งวิด (Greater Painted-snipe) นกหัวโตขาดำ (Kentish Plover) นกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover) นกกระแตหัวเทา (Grey-headed Lapwing) นกนางนวลแกลบธรรมดา (Common Tern) และนกนางนวลแกลบหงอนเล็ก (Lesser crested Tern)

การกระจายในพื้นที่สำรวจ

นกเด้าดิน (Common Sandpiper) มีการกระจายในพื้นที่สำรวจมากที่สุดในการศึกษาครั้งนี้คือ 15 พื้นที่ รองลงมาคือ นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) 12 พื้นที่ นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) นกทะเลขาเขียว (Common Greenshank) นกชายเลนบึง (Marsh Sandpiper) นกหัวโตทรายเล็ก (Lesser Sand Plover) และนกนางนวลแกลบเคราขาว (Whiskered Tern) พบใน 10 พื้นที่เท่ากัน นกนางนวลแกลบเล็ก (Little Tern) 9 พื้นที่ นกชายเลนน้ำจืด (Wood Sandpiper) นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) และนกหัวโตเล็กขาเหลือง (Little Ringed Plover) พบใน 8 พื้นที่เท่ากัน ในขณะที่นกปากซ่อมหางพัด (Common Snipe) นกปากแฉ่นหางดำ (Black-tailed Godwit) นกพลิกหิน (Ruddy Turnstone) นกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) นกรัฟ (Ruff) นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover) นกกระแตหัวเทา (Grey-headed Lapwing) และนกกระแตแต้แว้ด (Red-wattled Lapwing) พบเพียง 1 พื้นที่เท่านั้น (ตารางที่ 1)

พื้นที่สำรวจที่พบชนิดนกชายเลนมากที่สุดคือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี (29 ชนิด) รองลงมาคือ บ้านรูสะมิแล (27 ชนิด) บ้านบางปลาหมอ (23 ชนิด) บ้านแหลมบก และบ้านบานา พบ 16 ชนิด เท่ากัน บ้านบางตาวา วิทยาลัยประมงจังหวัดปัตตานี และบ้านตันหยงลูไล๊ะ พบ 14 ชนิดเท่ากัน บ้านปาตา (13 ชนิด) และสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ ปัตตานี (9 ชนิด) ตามลำดับ ในขณะที่พื้นที่ในอ่าวปัตตานี (พื้นน้ำ-ชายฝั่ง) พบจำนวนชนิดของนกชายเลนน้อยกว่าพื้นที่อื่น ๆ

วิจารณ์ผลการวิจัย

กลุ่มนกชายเลนที่พบในพื้นที่อ่าวปัตตานีในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เกือบทั้งหมดเป็นนกอพยพที่แวะพักเพื่อสะสมอาหารในประเทศไทยและอ่าวปัตตานี จากเส้นทางนกอพยพเอเชียตะวันออก-ออสเตรเลีย (East Asian – Australian Flyway) นกส่วนใหญ่อยู่ในพื้นที่ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-เดือนพฤษภาคม แต่พบว่ามียกบางชนิดที่ประชากรบางส่วนอยู่ในพื้นที่ตลอดทั้งปี เช่น นกอีโก้ยเล็ก (Whimbrel) นกปากแอนหางดำ (Black-tailed Godwit) นกปากแอนหางลาย (Bar-tailed Godwit) นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) นกนือทใหญ่ (Great Knot) นกสตินท์คอแดง (Rufous-necked Stint) นกหัวโตสีเทา (Grey Plover) และนกหัวโตทรายเล็ก (Lesser Sand Plover) ในพื้นที่หาดเลนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี ซึ่งตำแหน่งที่ตั้งอยู่บริเวณปากแม่น้ำทางฝั่งด้านซ้ายของแม่น้ำปัตตานี ส่วนนกตีนเทียนซึ่งบางส่วนของที่เป็นกลุ่มประชากรของนกประจำถิ่น จะพบทำรัง วางไข่ ในพื้นที่น้ำกุ่มร้าง บึงน้ำเค็ม และนาเกลือ เหมือนกับที่ปรากฏนกชนิดนี้ในพื้นที่ชุ่มน้ำต่างๆ ของประเทศไทย เช่น พื้นที่ชายฝั่งทะเลตั้งแต่จังหวัดสมุทรสาครถึงเพชรบุรี (Sripanomyom *et al.*, 2011)

การศึกษานกและการกระจายของนกชายเลนในพื้นที่อ่าวปัตตานีครั้งนี้พบนกในกลุ่มนี้ทั้งสิ้น 42 ชนิด คิดเป็นประมาณร้อยละ 50 ของนกชายเลนที่พบในประเทศไทย และประมาณร้อยละ 15.22 ของนกชายเลนที่พบทั่วโลก (Nabhitabhata *et al.*, 2007) เมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาที่ผ่านมาพบว่า ในปี พ.ศ. 2528 Ruttanadakul & Ardsungnoen (1985) รายงานการศึกษานกชายเลนในพื้นที่หาดเลนมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี พบ 28 ชนิด โดยวงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae 21 ชนิด วงศ์นกโป่งวิด Rostratulidae 1 ชนิด และวงศ์นกหัวโตและนกกระแต Charadriidae 6 ชนิด และปี พ.ศ. 2530-2536 Ruttanadakul & Chaipakdee (1987) รายงานการศึกษานกชายเลนในพื้นที่รอบอ่าวปัตตานี พบ 30 ชนิด โดยวงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae 23 ชนิด วงศ์นกตีนเทียน Recurvirostridae 1 ชนิด และวงศ์นกหัวโตและนกกระแต Charadriidae 6 ชนิด ซึ่งทั้งการศึกษาของ Ruttanadakul & Ardsungnoen (1985) ในปี พ.ศ. 2528 และ Ruttanadakul & Chaipakdee (1987) ระหว่างปี พ.ศ. 2530-2536 ไม่มีการรายงานนกในวงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ รายละเอียดดังตารางที่ 2

เมื่อเปรียบเทียบชนิดของนกชายเลนจากการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้กับรายงานการศึกษานกชายเลนที่ปรากฏในอ่าวปัตตานี ในช่วงปี พ.ศ. 2528-2536 (Ruttanadakul & Ardsungnoen, 1985; Ruttanadakul & Chaipakdee, 1987) พบว่า มีนกชายเลน 4 ชนิด ไม่ปรากฏในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ คือ นกชายเลนเขียว (Green Sandpiper) นกสตินท์อกเทา (Temminck's Stint) นกชายเลนกระหม่อมแดง (Sharp-tailed Sandpiper) และนกชายเลนท้องดำ (Dunlin) อาจเนื่องจากเป็นกลุ่มนกพลัดหลง นกอาจบินเลยหรือพลัดหลงเข้ามาในพื้นที่โดยบังเอิญ ซึ่งจากรายงานพบจำนวนนกแต่ละชนิดเหล่านี้ในพื้นที่ค่อนข้างน้อย นอกจากนั้นอาจมีสาเหตุมาจากระบบนิเวศของแหล่งอาหารเปลี่ยนแปลงไปโดยกิจกรรมมนุษย์ เป็นต้น และมีนกชายเลน 10 ชนิด เป็นนกใหม่ที่ไม่เคยมีรายงานในพื้นที่อ่าวปัตตานีมาก่อน คือ นกปากซ่อมหางพัด (Common Snipe) นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกทะเลขาแดงลายจุด (Spotted Redshank) นกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) นกรัพ (Ruff) นกโป่งวิด (Greater Painted-snipe) นกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover) นกกระแตหัวเทา (Grey-headed Lapwing) และนกกระแตแต้แว๊ด (Red-wattled Lapwing) (ตารางที่ 2) เนื่องจากพื้นที่ศึกษาในปี พ.ศ. 2528-2536 นั้น มีเพียง 7 พื้นที่ คือ บ้านบางดาวา บ้านบางปลาหมอ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี บ้านบานา บ้านตันหยงลูโ๊ะ บ้านบางปู และบ้านดาโต๊ะ เท่านั้น จึงไม่ครอบคลุมพื้นที่อ่าวปัตตานีทั้งหมด ทำให้สำรวจไม่พบนกบางชนิด เช่น นกอีโก้ยตะโพก

สีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) พบเฉพาะบ้านรูสะมิแลและมหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover) พบเฉพาะปลายแหลมตาชี และนกกกระแตแต้แว๊ด (Red-wattled Lapwing) พบเฉพาะบ้านบูดี-แหลมตาชี และบางชนิดเป็นนกพลัดหลง เช่น นกรัฟ (Ruff) เนื่องจากพบเพียงตัวเดียวและครั้งเดียวอยู่รวมฝูงกับนกตีนเทียน (Black-winged Stilt) ตลอดระยะเวลาที่ศึกษา เป็นต้น ส่วนนกปากซ่อม (Snipe) ในวงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม Scolopacidae และวงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ Laridae เป็นรายงานการศึกษาครั้งแรกของพื้นที่ เนื่องจากในอดีต Ruttanadukul & Chaipakdee (1987) ไม่สามารถจำแนกชนิดได้ โดยระบุในรายงานว่ามีนกในกลุ่มนี้ที่มิววิจัยยังขาดประสบการณ์ในการจำแนกชนิด

ในขณะที่พื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทยที่มีรายงานการศึกษานกชายเลน เช่น พื้นที่ชายฝั่งอ่าวไทยรูปตัว ก ตั้งแต่จังหวัดสมุทรสาครถึงเพชรบุรี (Sripanomyom *et al.*, 2011) แหลมผักเบี้ย (Round *et al.*, 2008) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหมู่เกาะลิบง จังหวัดตรัง (Eve & Guigue, 1982) เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี (Paprawech *et al.*, 2017) และในเส้นทางนกอพยพเอเชียตะวันออกเฉียง-ออสเตรเลีย (Bamford *et al.*, 2008) พบว่า มีทั้งความแตกต่างและคล้ายคลึงกันของชนิดนกชายเลนกับอ่าวปัตตานีดังรายละเอียดในตารางที่ 2

ตารางที่ 2 เปรียบเทียบชนิดนกชายเลนที่พบทั้งหมดในปัจจุบันกับรายงานการศึกษาที่ผ่านมาในพื้นที่อ่าวปัตตานี และพื้นที่อื่นๆ ของประเทศไทย

วงศ์	ชนิด	MSEAA 2008	KL 1982	PB1 1985	PB2 1987	LB 2008	IGT 2011	NHK 2017	This study
วงศ์นกชายเลน	นกปากซ่อมมด Eurasian Woodcock	/							
และนกปากซ่อม	นกปากซ่อมหางเข็ม Pintail Snipe	/	/						
Scolopacidae	นกปากซ่อมสวีโนโฮ Swinhoe's Snipe	/							
	นกปากซ่อมหางพืด Common Snipe	/				/	/	/	/
	Japanese Snipe	/							
	Solitary Snipe	/							
	นกอีโก้ยจิ๋ว Little Curlew	/							
	นกอีโก้ยเล็ก Whimbrel	/	/	/	/	/	/		/
	นกอีโก้ยใหญ่ Eurasian Curlew	/	/	/	/	/	/		/
	นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล Far Eastern Curlew	/				/	/		/
	นกปากแอนหางดำ Black-tailed Godwit	/	/	/	/	/	/		/
	นกปากแอนหางลาย Bar-tailed Godwit	/	/	/	/	/	/		/
	นกช่อมทะเลอกแดง Asian Dowitcher	/		/	/	/	/		/
	นกทะเลขาแดงลายจุด Spotted Redshank	/				/	/	/	/
	นกทะเลขาแดงธรรมดา Common Redshank	/	/	/	/	/	/		/
	นกทะเลขาเขียว Common Greenshank	/	/	/	/	/	/		/
	นกทะเลขาเขียวลายจุด Nordmann's Greenshank	/				/	/		/
	นกชายเลนบึง Marsh Sandpiper	/		/	/	/	/	/	/
	นกชายเลนเขียว Green Sandpiper	/			/	/			/
	นกชายเลนน้ำจืด Wood Sandpiper	/		/	/	/	/	/	/

วงศ์	ชนิด	MSEAA	KL	PB1	PB2	LB	IGT	NHK	This
		2008	1982	1985	1987	2008	2011	2017	study
วงศ์นกชายเลน และนกปากซ่อม Scolopacidae	นกชายเลนปากแฉ่น Terek Sandpiper	/	/	/	/	/	/		/
	นกเด้าดิน Common Sandpiper	/	/	/	/	/	/	/	/
	นกตีนเหลือง Grey-tailed Tattler	/				/	/		
	นกพลิกหิน Ruddy Turnstone	/	/	/	/	/	/		/
	นกน้อทใหญ่ Great Knot	/	/	/	/	/	/		/
	นกน้อทเล็ก Red Knot	/		/	/	/	/		/
	นกคอสั้นตีนไว Sanderling	/		/	/	/	/		/
	นกชายเลนปากช้อน Spoon-billed Sandpiper	/				/	/		
	นกสตี้นท์เล็ก Little Stint					/			
	นกสตี้นท์คอแดง Rufous-necked Stint	/	/	/	/	/	/		/
	นกสตี้นท์อกเทา Temminck's Stint	/			/	/	/		
	นกสตี้นท์นิ้วยาว Long-toed Stint	/		/	/	/	/		/
	นกชายเลนกระหม่อมแดง Sharp-tailed Sandpiper	/			/	/			
	นกชายเลนท้องดำ Dunlin	/		/					
	นกชายเลนปากโค้ง Curlew Sandpiper	/	/	/	/	/	/		/
	นกชายเลนปากกว้าง Broad-billed Sandpiper	/		/	/	/	/		/
	นกรัฟ Ruff					/	/		/
วงศ์นกโป่งวิด	นกโป่งวิด Greater Painted-snipe	/				/			/
Rostratulidae									
วงศ์นกตีนเทียน	นกตีนเทียน Black-winged Stilt	/			/	/		/	/
Recurvirostridae	นกปากงอน Pied Avocet	/				/	/		
วงศ์นกหัวโตและ นกกระแต Charadriidae	นกหัวโตสีเทา Grey Plover	/	/	/	/	/	/		/
	นกหัวโตหลังจุดสีทอง Pacific Golden Plover	/	/	/	/	/	/	/	/
	นกหัวโตปากยาว Long-billed Plover	/							
	นกหัวโตเล็กขาเหลือง Little Ringed Plover	/		/	/	/	/	/	/
	Double-banded Plover	/							
	นกหัวโตชาดำ Kentish Plover	/	/	/	/	/	/	/	/
	นกหัวโตมลายู Malaysian Plover					/			/
	นกหัวโตทรายเล็ก Lesser Sand Plover	/	/	/	/	/	/		/
	นกหัวโตทรายใหญ่ Greater Sand Plover	/	/	/		/	/		/
	นกหัวโตชายาว Oriental Plover	/							
	นกหัวโตหน้าขาว White-faced Plover					/			/
	นกกระแตหงอน Northern Lapwing	/							
	นกกระแตหัวเทา Grey-headed Lapwing	/							/
	นกกระแตแต้แว๊ด Red-wattled Lapwing		/						/

หมายเหตุ PB1=ฉ่าวปัตตานี (Ruttanadukul & Ardsungnoen, 1985)

PB2=ฉ่าวปัตตานี (Ruttanadukul & Chaipakdee, 1987)

LB=แหลมผักเบี้ย เพชรบุรี (Round *et al.*, 2008)

MSEAA=Migratory Shorebirds in the East Asian – Australasian Flyway (Bamford *et al.*, 2008)

IGT=อ่าวไทยตอนใน (Sripanomyom *et al.*, 2011)

KL=เกาะลิง จังหวัดตรัง (Eve & Guigue, 1982)

NHK=เขตห้ามล่าสัตว์ป่าหนองหานกุมภวาปี จังหวัดอุดรธานี (Paprawech *et al.*, 2017)

การกระจายของนกในพื้นที่สำรวจ

ระบบนิเวศหาดเลน (หมายเลขพื้นที่สำรวจ 1,4,5,6) ส่วนใหญ่อยู่ในตำบลลุมปะมีแล อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี ตลอดแนวชายฝั่งมีความยาวของพื้นที่ประมาณ 6 กิโลเมตร หาดมีความกว้างมากที่สุดในช่วงน้ำลงต่ำสุดประมาณ 400-500 เมตร พบนกชายเลน 35 ชนิด (ตารางที่ 1) 15,948 ตัว นกที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ นกหัวโตทรายเล็ก (Lesser Sand Plover) 7,087 ตัว รองลงมาคือ นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) 3,477 ตัว นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) 2,317 ตัว นกทะเลขาแดงธรรมดา (Common Redshank) 691 ตัว และนกหัวโตทรายใหญ่ (Greater Sand Plover) 267 ตัว ตามลำดับ โดยเฉพาะในพื้นที่สำรวจหมายเลข 6 มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี Ruttanadukul & Ardsungnoen (1985) พบว่า หาดเลนบริเวณนี้มีความสมบูรณ์ค่อนข้างสูงและสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ มีมวลอินทรีย์ของสัตว์หน้าดินกลุ่ม Macrozoobenthos 42.1 กรัม/ตารางเมตร สัตว์หน้าดินที่พบมากที่สุดคือ ไล่เดือนทะเล ซึ่งเป็นแหล่งอาหารสำคัญให้กับนกชายเลนและสัตว์อื่นๆ จึงทำให้มีนกเข้ามาใช้พื้นที่นี้มากถึง 29 ชนิด 7,342 ตัว มากกว่าพื้นที่อื่นๆ

ระบบนิเวศนาเกลือ (หมายเลขพื้นที่สำรวจ 8, 9,10,11) ทั้งหมดอยู่ในตำบลบานาและตำบลตันหยงลูโต๊ะ อำเภอมือง จังหวัดปัตตานี ในปี พ.ศ. 2546 มีพื้นที่นาเกลือที่ใช้ประโยชน์ 1,700 ไร่ (Lohajinda, 2004) แต่ในปี พ.ศ. 2560 มีพื้นที่นาเกลือที่ยังใช้ประโยชน์อยู่ประมาณ 950 ไร่ ส่วนที่เหลือเป็นพื้นที่นาเกลือที่เปลี่ยนสภาพเป็นนาไร่ มีดินแสมทะเลขึ้นปกคลุม และบางส่วนถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่อยู่อาศัยและอาคารสำนักงาน เป็นต้น พบนกชายเลน 24 ชนิด (ตารางที่ 1) 15,309 ตัว นกที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) 6,349 ตัว รองลงมาคือ นกสตี้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) 2,970 ตัว นกชายเลนบึง (Marsh Sandpiper) 1,297 ตัว นกสตี้นท์นิ้วยาว (Long-toed Stint) 1,192 ตัว และนกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper) 1,068 ตัว ตามลำดับ นาเกลือเป็นระบบนิเวศที่นกชายเลนสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ในการหาอาหารได้ในช่วงน้ำขึ้นท่วมพื้นที่หาดเลน ด้วยลักษณะของพื้นที่เปิดโล่งและกว้าง ทำให้เห็นนกได้ง่ายกว่าปลอดภัยจากผู้ล่า (Sripanomyom *et al.*, 2011; Green *et al.*, 2015) เป็นแอ่งน้ำขัง ตื้น และแห้ง บางช่วงเวลา เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์หน้าดินที่เป็นแหล่งอาหารจากการผ่นน้ำทะเลเข้านา และระบบน้ำขึ้น-น้ำลง ทำให้นาเกลือมีสภาพที่เหมาะสมต่อการอาศัยของสิ่งมีชีวิตต่างๆ ที่เป็นเหยื่อของนกชายเลน เหยื่อของนกชายเลนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังตามหาดเลน เช่น ไล่เดือนทะเล หอยฝาเดียว หอยสองฝา และครัสเตเชีย (ปู กุ้ง และแอมฟิพอด) เป็นต้น (Moreira, 1994; Evagelopoulos *et al.*, 2008; Estrella & Masero, 2010; Zhang *et al.*, 2011; Green *et al.*, 2015; Sturbois *et al.*, 2015) และนาเกลือยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่พัก่อนและเป็นถิ่นอนให้กับนกด้วย เนื่องจากอยู่ใกล้กับชายฝั่ง (Ruttanadukul & Ardsungnoen, 1985; Pedro & Ramos, 2009; Sripanomyom *et al.*, 2011; Dais *et al.*, 2014; Green *et al.*, 2015) จึงทำให้ระบบนิเวศนาเกลือมีจำนวนและชนิดของชายเลนมากรองมาจากพื้นที่หาดเลน

ระบบนิเวศบึงน้ำเค็ม (หมายเลขพื้นที่สำรวจ 2,3,7) ในตำบลบางตาเว ตำบลตลุง อำเภอหนองจิก และตำบลรูสะมิแล อำเภอเมือง จังหวัดปัตตานี สภาพพื้นที่เคยเป็นนาปลูกข้าว บ่อเลี้ยงกุ้งปลาและโครงการบ่อบำบัดน้ำเสียมาก่อน แต่ถูกทิ้งร้าง ประกอบกับน้ำทะเลท่วมถึงในฤดูมรสุมทำให้พื้นที่มีสภาพเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีทุ่งหญ้า กระจูด ฐูปฤกษ์ ปรงทะเล ป่าชายเลน (แสมทะเล ลำพู และจาก) เป็นต้น ขึ้นปกคลุม พบนกชายเลน 17 ชนิด (ตารางที่ 1) นกที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ นกตีนเทียน (Black-winged Stilt) 722 ตัว รองลงมาคือ นกนางนวลแถบเคราขาว (Whiskered Tern) 215 ตัว นกนางนวลแถบเล็ก (Little Tern) 189 ตัว นกชายเลนน้ำจืด (Wood Sandpiper) 89 ตัว และนกนางนวลแถบหงอนใหญ่ (Great Crested Tern) 66 ตัว ตามลำดับ

ในอ่าวปัตตานี (พื้นน้ำ-ชายฝั่ง) (หมายเลขพื้นที่สำรวจ 12,13,14,15,16) เป็นระบบนิเวศที่นกใช้ประโยชน์น้อยที่สุด เนื่องจากสภาพเป็นพื้นน้ำ หาดเลนน้ำกร่อยซึ่งในบางเดือนมีสภาพเป็นน้ำจืด ป่าชายเลน และหาดทราย พบนกชายเลนเพียง 13 ชนิด (ตารางที่ 1) นกที่พบมากที่สุด 5 อันดับแรก คือ นกนางนวลแถบเคราขาว (Whiskered Tern) 144 ตัว รองลงมาคือ นกนางนวลแถบธรรมดา (Common Tern) 140 ตัว นกเด้าดิน (Common Sandpiper) 98 ตัว นกนางนวลแถบเล็ก (Little Tern) 44 ตัว และนกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) 14 ตัว ตามลำดับ

ในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มีพื้นที่หาดเลนที่มีความสำคัญในระดับโลกอยู่ 3 พื้นที่ ซึ่ง 2 ใน 3 อยู่ในประเทศไทย คือ อ่าวไทย (ลำดับความสำคัญที่ 68) และอ่าวปัตตานี (ลำดับความสำคัญที่ 69) ส่วนพื้นที่ที่ 3 คือ Xuan Thuy Natural Wetland Reserve (ลำดับความสำคัญที่ 70) อยู่ในประเทศเวียดนาม เมื่อเปรียบเทียบกันแล้วพบว่า อ่าวปัตตานี มีขนาดเล็กกว่าอ่าวไทยถึง 8 เท่า และเล็กกว่า Xuan Thuy Natural Wetland Reserve เกือบ 4 เท่า แต่อ่าวปัตตานีมีความอุดมสมบูรณ์มากและมีปริมาณสัตว์หน้าดินในหาดเลน (ร้อยละน้ำหนักแห้ง) สูงที่สุดในประเทศไทย จึงทำให้อ่าวปัตตานีสามารถรองรับนกชายเลนอพยพได้เป็นจำนวนมากและมีความสำคัญในระดับนานาชาติ (Deppe, 1999)

ปัจจุบันประชากรของนกชายเลนเกือบทุกชนิดมีแนวโน้มลดลงอย่างต่อเนื่องจากการสูญเสียถิ่นที่อยู่อาศัย โดยเฉพาะหาดเลน จากปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง กิจกรรมของมนุษย์ และการลดลงของตะกอนจากแม่น้ำ-ต้นน้ำ (Dais *et al.*, 2014) รวมทั้งกระบวนการงอกของหาดเลนที่ช้าลงหรือลดลง ทำให้ส่งผลกระทบต่อแหล่งหากิน ถิ่นอาศัย และจุดแวะพักของนกชายเลนในฤดูอพยพ (Sripanomyom *et al.*, 2011; Green *et al.*, 2015) ซึ่งผลกระทบดังกล่าวบ่งชี้ได้จากการสูญหายและการอยู่รอดของกลุ่มประชากรนกชายเลนในฤดูอพยพ ดังนั้นการสูญหายของนกชายเลนในพื้นที่ใดพื้นที่หนึ่ง คือการสูญหายของสัตว์หน้าดินและสัตว์น้ำ คือความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศ สุดท้ายคือการเสื่อมถอยของระบบเศรษฐกิจ ชุมชน และสังคมในพื้นที่นั้นด้วย (Ruttanadukul & Chaipakdee, 1987) ดังนั้นการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ไม่ว่าด้วยเหตุผลใดก็ตามจะต้องคำนึงถึงผลกระทบต่อระบบนิเวศที่จะเกิดขึ้นกับกลุ่มประชากรนกต่อประชากรสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ เพราะนกมีบทบาทสำคัญในการควบคุมชุมชนสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศ (Ruttanadukul & Ardsungnoen, 1985)

ในช่วงหลายปีที่ผ่านมา มีภัยคุกคามต่างๆ จากกิจกรรมต่างๆ ทั้งที่เกิดจากหน่วยงานของรัฐ องค์การบริหารส่วนท้องถิ่น สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และชุมชน ในการพัฒนาพื้นที่ด้วยโครงการต่างๆ โดยความไม่รู้หรือรู้เท่าไม่ถึงการณ์ที่เกิดขึ้นกับอ่าวปัตตานี ซึ่งส่งผลกระทบต่อประชากรนกชายเลนอพยพ โดยเฉพาะกลุ่มนกที่มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ 3 ชนิด และสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม 8 ชนิด ที่จะต้องปกป้องและดูแล ในพื้นที่หาดเลนและนาเกลือ ซึ่งเป็นแหล่งหาอาหารสำคัญของนกชายเลนอพยพในเส้นทางการบินเอเชียตะวันออกเฉียง-ออสเตรเลีย (East Asian-Australasian

Flyway) ที่ผ่านประเทศไทย เช่น การขยายตัวของชุมชน การตั้งโรงเรียน กิจกรรมปลูกป่าชายเลน และการลดลงของพื้นที่นาเกลือ (เนื่องจากราคาเกลือในตลาดไม่เป็นที่พอใจ เกษตรกรจึงเลิกทำนาเกลือ) เป็นต้น โดยเฉพาะในกรณีการปลูกป่าชายเลนในพื้นที่หาดเลน โดยเข้าใจว่าพื้นที่ดังกล่าวเป็นพื้นที่เสื่อมโทรม มีหลายพื้นที่ในโลกรวมทั้งประเทศไทยที่มีความพยายามปลูกแต่กลับไม่ประสบความสำเร็จ (Agoramoorthy, 2012) ซึ่งการกระทำดังกล่าวเป็นการทำลายระบบนิเวศตามธรรมชาติ ทำลายบทบาทหน้าที่ทางนิเวศ ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ และทำลายระบบห่วงโซ่อาหารในระบบนิเวศแบบหาดเลนตามไปด้วย สุดท้ายเท่ากับทำลายความมั่นคงทางอาหารของตัวเอง

สรุปผลการวิจัย

การศึกษานี้พบนกทั้งสิ้น 42 ชนิด วงศ์ที่พบมากที่สุดคือ วงศ์นกชายเลนและนกปากซ่อม (Scolopacidae) 24 ชนิด พบนกที่มีสถานภาพใกล้สูญพันธุ์ (EN) 3 ชนิด คือ นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกน้อทใหญ่ (Great Knot) และนกกะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) และสถานภาพใกล้ถูกคุกคาม (NT) 8 ชนิด คือ นกอีโก้ยใหญ่ (Eurasian Curlew) นกปากแอนหางดำ (Black-tailed Godwit) นกปากแอนหางลาย (Bar-tailed Godwit) นกซ่อมทะเลอกแดง (Asian Dowitcher) นกน้อทเล็ก (Red Knot) นกสติ้นท์คอแดง (Rufous-necked Stint) นกชายเลนปากโค้ง (Curlew Sandpiper) และนกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) นอกจากนี้ยังพบว่า มีนกชายเลน 4 ชนิด ที่เคยรายงานในพื้นที่แต่ไม่ปรากฏในการศึกษานี้ คือ นกชายเลนเขียว (Green Sandpiper) นกสติ้นท์อกเทา (Temminck's Stint) นกชายเลนกระหม่อมแดง (Sharp-tailed Sandpiper) และนกชายเลนท้องดำ (Dunlin) และพบว่า มีนกชายเลน 16 ชนิด เป็นนกใหม่ในพื้นที่ คือ นกปากซ่อมหางพัด (Common Snipe) นกอีโก้ยตะโพกสีน้ำตาล (Far Eastern Curlew) นกทะเลขาแดงลายจุด (Spotted Redshank) นกทะเลขาเขียวลายจุด (Nordmann's Greenshank) นกรัฟ (Ruff) นกโป่งวิด (Greater Painted-snipe) นกหัวโตมลายู (Malaysian Plover) นกหัวโตหน้าขาว (White-faced Plover) นกกระแตหัวเทา (Grey-headed Lapwing) นกกระแตแต้แว๊ด (Red-wattled Lapwing) และนกในวงศ์นกนางนวลและนกนางนวลแกลบ ทั้ง 6 ชนิด

เอกสารอ้างอิง

- Agoramoorthy, G. (2012). Planting Mangroves in Mudflats: Is it the Way of the World?. *Environmental Science & Technology*, 46 (7), 3625–3626.
- Bamford, M., Watkins, D., Bancroft, W., Tischler, G. & Wahl, J. (2008). *Migratory Shorebirds of the East Asian - Australasian Flyway; Population Estimates and Internationally Important Sites*. Wetlands International - Oceania. Canberra, Australia.
- Dais, M.P., Lecoq, M., Moniz, F., & Rabaca, J.E. (2014). Can human-made saltpans represent an alternative habitat for shorebirds? Implications for a predictable loss of estuarine sediment flats. *Journal of Environmental Management*, 53(1), 163–171.

- Deppe, F. (1999). *Intertidal Mudflats Worldwide*. Practical course at the Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) in Wilhelmshaven 1st June - 30th September 1999.
- Erftemeijer, P.L.A. & Jugmongkol, R. (1999). *Migratory shorebirds and their habitats in the Inner Gulf of Thailand*. Wetlands International Thailand Programme Publication 13. Wetlands International and Bird Conservation Society of Thailand, Bangkok and Hat Yai.
- Estrella, S.M. & Masero, J.A. (2010). Prey and Prey Size Selection by the Near-Threatened Black-tailed Godwit Foraging in Non-Tidal Areas during Migration. *Waterbirds*, 33(3), 293-299.
- Evagelopoulos, A., Koutsoubas, D., Basset, A., Pinna, M., Dimitriadis, C., Sangiorgio, F., Barbone, E., Maidanou, M., Koulouri, P., & Dounas, C. (2008). Spatial and seasonal variability of the macrobenthic fauna in Mediterranean solar saltworks ecosystems. *Aquatic Conservation: Marine and Freshwater Ecosystems*, 18, 118–134.
- Eve, R. & Ann-Marie Guigue, A.M. (1982). Birds on Ko Libong, Southern Thailand. *Natural History Bulletin of the Siam Society*, 30(2), 91-104.
- Green, J. M.H., Sripanomyom, S., Giam, X. & Wilcove, D.S. (2015). The ecology and economics of shorebird conservation in a tropical human-modified landscape. *Journal of Applied Ecology*, 52, 1483–1491
- Faculty of Humanities and Social Sciences and Faculty of Science and Technology. (2004). *Pattani Bay: Master Plan Development*. Prince of Songkla University. (in Thai)
- Howes, J. & Bakewell, D. (1989). *Shorebird Studies Manual*. AWB Publication No.55 Kuala Lumpur.
- International Union for Conservation of Nature and Natural Resources. (2020). *The IUCN Red List of Threatened Species*. Version 2020-1. Retrieved May 20, 2020, from <https://www.iucnredlist.org/>
- Lohajinda, N. (2004). *Salt Farming Development and Its Trade in Pattani*. Prince of Songkla University, Pattani Campus. (In Thai)

- Moreira, F. (1994). Diet, prey-size selection and intake rates of Black-tailed Godwits *Limosa limosa* feeding on mudflats. *Ibis*, 136(3), 349-355.
- Nabhitabhata, J., Lekagul, K. & Sanguansombat, W. (2007). *A guide to the birds Boonsong Lekagul birds of Thailand*. Bangkok. 464 pp. (In Thai)
- Office of Natural Resources and Environmental Policy and Planning. (1999). *Wetlands of the Southern Region*. Ministry of Science Technology and Environment. Bangkok, Thailand. (in Thai)
- Paprawech, P., Chimchome, V. & Duengkae, P. (2017). Diversity, habitat use of birds and conservation guidelines in Nong Han Kumphawapi non-hunting area, Udon Thani province. *Journal of Wildlife in Thailand*, 24(1), 33-48. (In Thai)
- Pedro, P. & Ramos, J.A. (2009). Diet and prey selection of shorebirds on salt pans in the Mondego Estuary, Western Portugal. *Ardeola*, 56(1), 1-11.
- Pettingill, O.S. (1969). *A Laboratory and Field Manual of Ornithology*. United States: Bures Publishing Company.
- Round, P.D., Kongtong, W., Narungsri, W. & Sutibut, S. (2008). *Birds of Laem Phak Bia*. Chaipattana Foundation. 288 pp. (in Thai)
- Ruttanadaku, N. & Ardsungnoen, S. (1985). Wader population's around the Prince of Songkla University, Pattani campus, Southern Thailand. In *Proceedings of 6th Thailand Wildlife Seminar*. (pp. 225-251). Bangkok: Kasetsart University. (in Thai)
- Ruttanadaku, N. & Chaipakdee, W. (1987). *The studies of the status and some characteristics of the migratory Waterbird population in Pattani province*. Faculty of Science and Technology, Prince of Songkla University. (in Thai)
- Sripanomyom, S., Round, P.D., Savini, T., Trisurat, Y. & Gale, G.A. (2011). Traditional salt-pans hold major concentrations of overwintering shorebirds in Southeast Asia. *Biological Conservation*, 144, 526–537.

Sturbois, A., Ponsero, A., Desroy, N., Mao, P.L. & Fournier, J. (2015). Exploitation of intertidal feeding resources by the red knot *Calidris canutus* under megatidal conditions (Bay of Saint-Brieuc, France). *Journal of Sea Research*, 96, 23-30.

Zhang, X., Hua, N., Ma, Q., Xue, W., Feng, X., Wu, W., Tang, C. & Ma, Z. (2011). Diet of Great Knots (*Calidris tenuirostris*) during spring stopover at Chongming Dongtan, China. *Chinese Birds*, 2(1), 27-32.